



Мамонти

Льодовиковий період

Останній великий льодовиковий період тривав від 115 до 12 тисяч років тому. Льодовик був величезним шаром криги, який розростався від північного полюса в бік екватора, то трохи танучи, то ще більше намерзаючи — і відповідно женучи людей усе далі на південь. На терени сучасної України він майже не зайшов, спинився неподалік від нашого північного кордону.

1 мільйон років тому

200000 до Р. Х.

40000 до Р. Х.

2,5 мільйона років тому
В Африці з'являються перші людиноподібні істоти

1 мільйон років тому
На теренах України виникає найдавніша археологічна стоянка

300 тисяч років тому
Поширилося цілеспрямоване використання вогню

200 тисяч років тому
Поява *homo sapiens*

40 тисяч років тому
Поява *homo sapiens* на теренах України

27 тисяч років тому
Вимирання неандертальців

1 В Африці з'являються перші людиноподібні істоти
Перші людиноподібні істоти починають виготовляти найраніші — кам'яні — знаряддя праці. Власне, від знаряддя і отримала назву найдавніша доба в історії людства — кам'яна; вона завершилася приблизно 5 тисяч років тому.

2 На теренах України виникає найдавніша археологічна стоянка
Найдавніша археологічна стоянка — тобто короткочасне поселення первісних людей — на теренах України знайдена в Королевому на Закарпатті.

3 Поширилося цілеспрямоване використання вогню
Найдавнішим поселенням, у яких археологи знайшли сліди вогнища, понад мільйон років. Проте систематично використовувати вогонь людство почало приблизно 300 тисяч років тому, і цим часом можна з певністю датувати використання вогнищ для готування їжі.

4 Поява *homo sapiens*
Вид *homo sapiens* (лат. «людина розумна») відрізнявся від сучасних людей незначно — приблизно як зараз різняться між собою люди різних рас. Перший кістяк *homo sapiens* відкритий у 1868 році, у Франції, в печері Кро-Маньйон; через це давніх людей іще називають кроманьйонцями.

5 Поява *homo sapiens* на теренах України
Археологи вважають, що *homo sapiens* прийшли на територію сучасної України з південного сходу приблизно 40–35 тисяч років тому.

6 Вимирання неандертальців
Неандертальці (чії рештки вперше знайдено в німецькій долині Неандерталь) жили паралельно із кроманьйонцями й навіть зустрічалися з ними. Приблизно 27 тисяч років тому *homo sapiens* витіснили їх і залишилися єдиним видом людських істот.

7 Танення льодовика
Льодовик був гігантським резервуаром прісної води, тож, розтанувши, затопив чималі території. Наприклад, Крим став півостровом тільки після танення льодовика — доти він був частиною континентальної суші з озером на місці Чорного моря.



Австралопітек Люст (реконструкція)



Давньогрегипетська фігурка орача

Відтворювальне господарство

Приблизно 10 тисяч років тому мешканці різних континентів перейшли від мандрівного мисливсько-збиральницького способу життя до пов'язаного з конкретною територією сільськогосподарського – до такої синхронності могло підштовхнути загальносвітове потепління після танення льодовика. Цю зміну дослідники називають аграрною революцією. Тепер люди не вдовольнялися пошуками того, що саме вирросло на землі, а цілеспрямовано вирощували харчі для себе; і не полювали на тварин, а тримали їх біля будинків, використовуючи не тільки як їжу, а й як робочу силу.

12000 ДО Р. Х. 8000 ДО Р. Х. 6000 ДО Р. Х. 4000 ДО Р. Х.

12 тисяч років тому
Танення льодовика

6500 років до Р. Х.
Поява відтворювального господарства на території України

V тисячоліття до Р. Х. Поширення індоєвропейців у Євразії

Середина IV тисячоліття до Р. Х. Поява найдавнішого відомого нам письма

Кінець VII тисячоліття до Р. Х.
Поява мідних об'єктів у культурних шарах

5500 років до Р. Х.
Виникнення культури Кукутень-Трипілля

IV тисячоліття до Р. Х.
Одомашнення коней

8 Поява відтворювального господарства на території України

Від кінця VI до I тисячоліття до Р. Х. в українських степах розвивається скотарство, основа якого – воїни-пастухи: вони випасають худобу й захищають отари від зазіхань чужинців.

9 Поява мідних об'єктів у культурних шарах

Мідь дала людям змогу виготовляти надзвичайно тонкі та гострі предмети, які вивели на новий рівень обробку інших матеріалів: саме з мідними знаряддями, наприклад, пов'язують винайдення дерев'яного колеса в IV тисячолітті до Р. Х., а згодом і колісного транспорту.

10 Виникнення культури Кукутень-Трипілля

Один із осередків обробки міді, розташований на південному заході та в центрі сучасної України, дослідники називають культурою Кукутень-Трипілля. Саме з цією культурою пов'язаний остаточний перехід до відтворювального господарства в лісостеповій смузі правобережної України.

11 Поширення індоєвропейців у Євразії

Індоєвропейці – це носії мов індоєвропейської мовної сім'ї, нині найбільшої у світі: до неї належать слов'янські, кельтські, германські, італійські та численні інші мови, що виростили зі спільного коріння.

12 Одомашнення коней

Коні стали першою значною інновацією в наземному транспорті. Їх одомашнення призвело до кардинальних змін у способах розселення, торгівлі та війни. Дослідники припускають, що перших коней одомашнили в причорноморських степах нинішньої України.

13 Поява найдавнішого відомого нам письма

Найдавніше знане нам письмо – тобто фізично зафіксовані осмислені знаки, які міг розшифрувати адресат, – репрезентує протоклинописна табличка, знайдена в сучасному Іраку (на місці давнього шумерського місті Кіш).



Макет кукутенського села в музеї міста П'їтра-Нямц (Румунія)



Киммерійські лучники на грецькій амфорі

2 Киммерійці

«Киммерійці» — перша документально зафіксована назва народу, що жив на теренах України. Найдавнішою вважають згадку про киммерійців у «Одіссеї» Гомера; Геродот в «Історії» називає киммерійців доскіфським населенням степів Надчорномор'я. Упродовж I тисячоліття до Р. Х. кочовики-киммерійці розселилися між Дністром і Доном, у Криму і на Тамані.

1000 до Р. Х.

800 до Р. Х.

600 до Р. Х.

Початок I тисячоліття до Р. Х. Поява на українських теренах киммерійців

IX–VII століття до Р. Х. Розселення киммерійців

865–860 до Р. Х. Рельєф із вірогідним зображенням киммерійців

VIII–II століття до Р. Х. Таври у Криму

714 до Р. Х. Найдавніша письмова згадка про гімміру

VII–III століття до Р. Х. Скіфи в Надчорномор'ї

VI століття до Р. Х. Грецька колонізація Надчорномор'я

640-ві роки до Р. Х. Заснування Борисфена

1 Поява на українських теренах киммерійців

Іраномовні кочовики киммерійці розселилися на степових землях України наприкінці X та впродовж IX ст. до Р. Х. Імовірно, із ними пов'язана поява в цьому регіоні перших колісниць, про що свідчать знахідки «колісничої» зброї в окремих похованнях.

3 Рельєф із вірогідним зображенням киммерійців

Ассирійський рельєф із вірогідним зображенням киммерійських вершників був створений для оздоблення палацу в місті Німруд. Його знайшли під час розкопок Остіна Генрі Лаярда у 1845 році.

4 Таври у Криму

Один із найзагадковіших народів, що мешкав на теренах України. Про них згадують переважно давньогрецькі автори, наголошуючи на жорстокості та войовничості цього племені. Власне, таврами цю культуру назвали самі греки.

5 Найдавніша письмова згадка про гімміру

Киммерійців також ототожнюють із народом гімміру, про який згадують ассирійські джерела. Найдавніша така згадка міститься в архіві царя Саргона II.

7 Грецька колонізація Надчорномор'я

Грецькі поселенці, що в VI столітті до Р. Х. починають розбудовувати міста-держави (поліси) над Чорним морем, не приходять у вакуум — до них тут довгий час жили інші народи, із якими колоністам доводиться налагоджувати відносини.

8 Заснування Борисфена

Найдавнішим грецьким поселенням у Надчорномор'ї стає Борисфен (сучасний острів Березань), заснований як торговельне поселення. У VI столітті до Р. Х. поселення розростається вздовж лівого берега Бузького лиману, отримує нову назву — Ольвія Понтійська — і стає полісом.

9 Життя еллінського філософа скіфського походження Анахарсіса

Грецькому світу був відомий лише один скіфський мудрець — Анахарсіс. Імовірно, був знайомий із Солонем, якого зустрів у Афінах; у цьому місті Анахарсісу, на знак пошани до його мудрості, встановили статую, яка відома лише за описами.



Скіфська пектораль (фрагмент)

6 Скіфи

Кочовий народ, який прийшов на терени сучасної України з-за Кавказьких гір. Вони витіснили звідси кіммерійців і вже в V столітті до Р. Х., вважали надчорноморські землі своєю споконвічною батьківщиною.

500 до Р. Х.

400 до Р. Х.

Остання чверть VII – перша половина VI століття до Р. Х. Життя еллінського філософа скіфського походження Анахарсіса

Кінець VII – початок VI століття до Р. Х. Заснування Пантікапея

514 або 512 рік до Р. Х. Скіфо-перська війна

500–449 роки до Р. Х. Греко-перські війни

480-ті роки до Р. Х. Засновано Боспорську державу

447–438 роки до Р. Х. Будівництво Парфенону в Афінах

431–404 роки до Р. Х. Пелопоннеська війна

IV століття до Р. Х. Виготовлено Скіфську пектораль

339 до Р. Х. Македонсько-скіфська війна

10 Заснування Пантікапея

Пантікапей, заснований на схилах гори Мітридат у нинішній Керчі, зрештою став центром Боспорської держави. Він проіснував близько дев'яти століть, тобто довше за решту античних міст Надчорномор'я.

11 Скіфо-перська війна

Чи не найбільше прославила скіфів перемога у війні з перським військом під проводом Дарія Великого. Імовірно, певну прихильність еллінів скіфи здобули, саме здолавши їхнього одвічного ворога – персів.

12 Греко-перські війни

Найвизначнішими подіями у війнах між Персією та давньогрецькими полісами, що відстоювали свою незалежність, стали Марафонська битва (12 вересня 490) і битва при Фермопілах (480). Після остаточної перемоги греків настав час розквіту грецького суспільства й посилення Афін.

13 Засновано Боспорську державу

Боспорська держава виникла внаслідок об'єднання грецьких полісів, які на той час існували на західному (Пантікапей, Тірітака, Мірмекій) та східному (Гермонасса, Фанагорія) берегах Керченської протоки.

14 Будівництво Парфенону в Афінах

Парфенон – головний храм Афіського акрополя, присвячений Афіні, – побудували на місці давнього святилища, закладеного ще до навали персів. Імовірно, його звели, щоб віддячити богині за перемогу в Марафонській битві.

15 Пелопоннеська війна

Військовий конфлікт між Делоським (на чолі з Афінами) та Пелопоннеським (на чолі зі Спартою) союзами. Афіняни зазнали поразки, унаслідок якої мусили зруйнувати мури міста й відмовитися від флоту. Могутність Афінів була цілковито знищена.

16 Виготовлено Скіфську пектораль

Учені припускають, що пектораль – золоту нагрудну прикрасу – виготовили на замовлення скіфської знаті в ювелірних майстернях Афінів або Пантікапея. 1971 року експедиція Бориса Мозолевського виявила її під час розкопок біля міста Покров на Дніпропетровщині.

17 Македонсько-скіфська війна

Ледь не єдиної великої поразки скіфам завдало військо Філіппа II Македонського. У цій війні у бою над Дунаєм загинув скіфський правитель Атей. Перемігши, македонське військо забрало велетенську здобич: 20 тисяч жінок і дітей та стільки само найкращих коней.



Зображення сарматів на колоні Траяна

20 Сармати

Іраномовні кочовики, перебування яких на теренах України фіксують із II століття до Р. Х. По суті, це було різноплемінне об'єднання, до якого належали аорси (мешкали між Доном та Уралом), сіраки (у басейні Кубані), а також язигів та роксоланів (на землях сучасної України).

300 до Р. Х.

100 до Р. Х.

334–324 роки до Р. Х.
Східний похід
Александра
Македонського

331 рік до Р. Х.
Битва скіфів
із військом
Зопіріона

III століття
до Р. Х. —
IV століття
після Р. Х.
Розселення
сарматів

Середина III
століття до Р. Х.
Виникнення
в Криму Малої
Скіфії

Середина
II століття
до Р. Х.
Скіфи
захоплюють
Ольвію

IIІ–III роки
до Р. Х.
Понтійсько-
скіфської війни

89–63 роки до
Р. Х.
Мітрідатові
війни проти
Риму

18 19

20

21

22

23

24

18 Східний похід Александра Македонського
Очоливши державу, Александр вирішив продовжити справу батька — воєнний похід на Персію. Зрештою його війська завоювали не лише Перську імперію, а майже весь відомий тоді світ.

19 Битва скіфів із військом Зопіріона
Скіфи розбили 30-тисячне військо полководця Александра Македонського після того, як він узяв в облогу Ольвію. Ольвійці запропонували звільнення з рабства тим, хто стане на захист міста; Зопіріон мусив відступати — і тоді його атакували скіфи. Джерела говорять, що ніхто з македонського війська не вижив.

21 Виникнення в Криму Малої Скіфії
Унаслідок сарматської навали території, на яких проживали скіфські племена, обмежилися Кримом і Нижнім Подніпров'ям. Тут сформувалося пізньоскіфське державне об'єднання під назвою Мала Скіфія.

22 Скіфи захоплюють Ольвію
Здобувши зверхність над Ольвією, Мала Скіфія починає зазіхати на Херсонес. Через постійні атаки та захоплення його земель місто мусить шукати допомоги — і знаходить її по інший бік моря, у Понтійському царстві.

23 Понтійсько-скіфської війни
Під час цього конфлікту Діофант, стратег понтійського правителя Мітрідата VI Євпатора, разом із херсонеськими загонами його земель об'єднані сили пізніх скіфів і роксоланів. Імовірно, після цих подій Мала Скіфія в Криму стала васалом Мітрідата.

24 Мітрідатові війни проти Риму
Загони сарматського племені сіраків приєднуються до Мітрідата VI, коли той підкорює Галатію (сучасна Туреччина). Скіфи входять до складу війська під проводом Мітрідатового полководця Архелая, що воює з римлянами на Балканах.

25 Гети руйнують Ольвію
У I столітті до Р. Х. римляни встановлюють свій кордон по лінії нижнього Дунаю й підкорюють причорноморські грецькі колонії. У той самий час на придністровські землі тиснуть і варварські племена — гети на чолі з Бурбестіою руйнують Ольвію.